

Trajnostni prehranski sistemi in vloga socialnega dela

Predstavitev primera projekta Viški hrane

Abstract

Surplus Food Project by Slovenian Philanthropy: A Case of Sustainable Social Work

The article discusses the Surplus Food project implemented by Slovenian Philanthropy, which serves as an example of a sustainable practice aimed at reducing food poverty and food waste, emphasizing the crucial role of social work. The methodology is based on a qualitative research approach, including a semi-structured interview with Mr. Klas Preželj and an analysis of secondary sources. The results highlight the significant role of social work in connecting resources with users and the project's potential for short-term improvement of food poverty in Slovenia. The conclusions recommend integrating content on sustainable food systems into social work education, emphasizing the importance of proper terminology when addressing food poverty and encouraging a critical approach to finding sustainable solutions.

Keywords: surplus food, sustainability, social work, food poverty, terminology

*Pija Lucija Kralj graduated from the Faculty of Social Work at the University of Ljubljana in 2024 and is currently continuing her studies in analytical sociology at the Faculty of Social Sciences. She has been involved in various projects, such as the handbook *The Hidden Power of ADHD* (2023) and the research project *Health Care for HSE Employees*. She has gained practical experience through Erasmus exchanges in Belgium and Denmark and through training for youth workers. She is also the head of the Slovenian EU Youth Dialogue, where she is involved in research and promoting youth*

involvement in political processes. She also develops her insights into psychology by taking exams at the Faculty of Arts. She is the author of three young adult novels. E-mail: pijalucija.kralj@gmail.com.

Povzetek

Članek obravnava projekt Viški hrane, ki ga izvaja Slovenska filantropija, služi pa kot primer trajnostne prakse za zmanjševanje prehranske revščine in zavržene hrane, pri čemer poudarja ključno vlogo socialnega dela. Metodologija temelji na kvalitativnem raziskovalnem pristopu, vključno s polstrukturiranim intervjujem z gospodom Klasom Prežljem in analizo sekundarnih virov. Rezultati izpostavljajo pomembno vlogo socialnega dela pri povezovanju virov z uporabniki ter potencial projekta za kratkoročno izboljšanje prehranske revščine v Sloveniji. Sklep članka priporoča integracijo vsebin o trajnostnih prehranskih sistemih v izobraževanje socialnih delavcev, poudarja pomembnost ustrezne rabe terminologije pri obravnavi prehranske revščine in spodbuja kritičen pristop k iskanju trajnostnih rešitev.

Ključne besede: Viški hrane, trajnost, socialno delo, prehranska revščina, terminologija

*Pija Lucija Kralj je leta 2024 diplomirala na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani in trenutno nadaljuje študij analitske sociologije na Fakulteti za družbene vede. Sodelovala je pri različnih projektih, kot so priročnik *Skrita moč ADHD* (2023) in raziskovalni projekt *Skrb za zdravje za zaposlene na HSE*. Praktične izkušnje je pridobila z Erasmus izmenjavama v Belgiji in na Danskem ter z usposabljanji za mladinske delavce. Je tudi vodja slovenskega EU-dialoga z mladimi, kjer sodeluje pri pravi raziskavi in spodbujanju vključevanja mladih v politične procese. Poglede na psihologijo razvija z opravljanjem izpitov tudi na Filozofski fakulteti. Poleg tega je avtorica treh mladinskih romanov. E-mail: pijalucija.kralj@gmail.com.*

Uvod

Prehranska revščina predstavlja globalni izziv, ki zadeva številne ranljive skupine, vključno z otroki, starejšimi, etničnimi manjšinami, brezdomci in gospodinjstvi, ki jih vodijo ženske (Burgess in Shier, 2018). V današnjem svetu, kjer se srečujemo z naraščajočimi okoljskimi problemi in globalnimi prehranskimi krizami, se potreba po trajnostnih prehranskih sistemih še posebej izpostavi. Trajnostni razvoj, ki vključuje zmanjšanje zavržene hrane in izboljšanje dostopa do prehrane, je ključen za ustvarjanje boljše prihodnosti. Pomen trajnostnih prehranskih sistemov za opolnomočenje posameznikov in skupnosti je očiten, saj ti sistemi prispevajo k izboljšanju blaginje, pridobivanju spretnosti ter izboljšanju ekonomskega in socialnega položaja (Thapa Karki in dr., 2021).

Socialno delo, ki se osredotoča na zagotavljanje enakih možnosti za vse posameznike in skupnosti, igra ključno vlogo pri spodbujanju trajnostnih pristopov, izobraževanju o zdravi prehrani in odpravljanju stigmatizacije, povezanih z zmanjševanjem presežkov hrane. Ta predstavitev primera raziskuje pomen socialnega dela pri implementaciji trajnostnih prehranskih sistemov in njegovo vlogo pri zagotavljanju stabilne preskrbe s hrano ter ohranjanju okolja za prihodnje generacije s poudarkom na delu viškov hrane.

Dodatno je pomembno obravnavati kritiko pristopov, ki prehransko revščino rešujejo z redistribucijo presežkov hrane. Riches in Silvasti (2014), dva pomembna kritika tega koncepta, poudarjata, da takšni programi pogosto zamaskirajo globlje sistemske težave, povezane s prehransko neenakostjo, in ne zagotavljajo trajnostnih rešitev. Avtorja posebej opozarjata na pomen človekove pravice do hrane, ki vključuje možnost izbire hrane, skladne s posameznikovimi prehranskimi in kulturnimi preferencami. Socialno delo, zasnovano na kritični teoriji, zavrača diskurz, ki prehransko revščino prikazuje kot »izziv«, viške hrane kot »priložnost« ali prehransko negotovost kot blažji pojem za lakoto. Namesto tega je ključno, da se prehranska revščina naslavlja kot problem družbene neenakosti, katere rešitev mora temeljiti na spoštovanju človekovih pravic, zmanjševanju strukturnih razlik in zagotavljanju dostojnega življenja za vse.

Redistribucija ostankov hrane lahko na kratek rok lajša lakoto, vendar pogosto ne dosega dolgoročnih ciljev socialne pravičnosti in prehranske ustreznosti.

Trajnostni prehranski sistemi in vloga socialnega dela pri reševanju prehranske revščine oziroma lakote

Prehranska revščina je kompleksno vprašanje, ki presega zgolj pomanjkanje hrane in vključuje širša družbena, ekonomska ter kulturna vprašanja. Paul (2011) opozarja, da pomanjkanje dostopa do varne, hranilno ustrezne in kulturno sprejemljive hrane pomeni obliko socialne nepravilnosti, ki najmočneje prizadene ranljive skupine. Socialno delo ima v tem kontekstu ključno vlogo, saj s celostnim pristopom odgovarja na specifične potrebe posameznikov in skupnosti, hkrati pa povezuje različne stroke in institucije v iskanju trajnostnih rešitev.

Prehranska dobrodelnost kot odziv na sodobne družbene in okoljske izzive se vse pogosteje umešča v okvir krožnega gospodarstva, kjer odpadna hrana postaja dragocen vir za reševanje prehranske revščine. Riches in Silvasti (2014) opozarjata, da takšni pristopi, čeprav združujejo socialne in okoljske cilje, pogosto zgolj blažijo posledice revščine, namesto da bi naslavljali njene temeljne vzroke.

To se je dobro videlo tudi v obdobjih kriz, kot sta finančna kriza leta 2008 in pandemija covid-19. Obe sta sicer razkrili potrebo po rešitvah, ki bi hkrati naslavljal revščino in ravnanje z odpadno hrano, vendar prehranska dobrodelnost pogosto preusmerja odgovornost z države na posameznike in organizacije, s čimer tvega normalizacijo revščine. O tem nadaljujem tudi ob sami predstavitvi primera Viškov hrane.

Riches in Silvasti poudarjata, da je treba preseči tovrstne začasne rešitve in se osredotočiti na sistemske ukrepe, kot so pravične plače, socialna zaščita in zagotavljanje pravice do hrane. Socialno delo pa v tem kontekstu igra ključno vlogo, saj povezuje družbeno pravičnost, trajnost in medsektorsko sodelovanje (Riches in Silvasti, 2014).

V tem kontekstu socialno delo ne le obravnava prehransko revščino kot socialno vprašanje, temveč deluje tudi kot povezovalni člen med družbeno pravičnostjo, trajnostjo in medsektorskim sodelovanjem.

Primeri intervencij v tujini in v Sloveniji

Primeri intervencij, kot sta Campus Kitchen na Univerzi Kentucky in projekt Viški hrane v Sloveniji, ponujajo vpogled v začasne rešitve za prehransko revščino in zavrženo hrano. Ti programi sicer naslavlajo pereče težave, vendar opozarjajo na potrebo po dolgoročno vzdržnih rešitvah, ki bi morale temeljiti na človekovih pravicah – ključnem vodilu socialnega dela pri reševanju prehranske revščine.

Campus Kitchen je primer učinkovite trajnostne prakse, ki obravnava zavrženo hrano in prehransko revščino z uporabo socialno-ekološkega modela. Program Farm-to-Fork zmanjšuje količino zavržene hrane in zagotavlja zdrave obroke za ljudi v tiski, hkrati pa spodbuja izobraževanje in trajnostni razvoj. Ta pristop krepi lokalne povezave med viri in potrebami skupnosti, kar prispeva k večji prehranski varnosti in trajnosti (OoNorasak in dr., 2022).

Podoben primer iz ZDA je program Free Food on Campus (FFOC), ki naslavlja prehransko revščino med študenti. Študentom nudi brezplačne obroke, pri čemer se osredotoča na vpliv prehranske revščine s pozornostjo na zdravje, študijske dosežke in splošno dobrobit. FFOC načrtuje obsežno evalvacijo, da bi kvantitativno ocenili učinkovitost programa (Frank, 2020). Takšni programi izkazujejo pomen takojšnjih ukrepov, vendar hkrati poudarjajo potrebo po rešitvah, ki naslavlja strukturne vzroke prehranske revščine.

Ti primeri nas spominjajo, da morajo biti trajnostne rešitve usmerjene v preseganje začasne dobrodelnosti in zagotavljanje sistemske podpore, ki temelji na pravici do hrane za vse.

Prehranska dobrodelnost, čeprav predstavlja pomemben odziv na trenutne potrebe najbolj ranljivih skupin, hkrati odraža širše strukturne spremembe v upravljanju socialne varnosti. Riches in Silvasti (2014) opozarjata, da je njena razširitev tesno povezana z zmanjševanjem državne odgovornosti za zagotavljanje socialne varnosti. Politike, usmerjene v zniževanje javnih izdatkov, so povzročile, da breme reševanja revščine vse bolj pade na posameznike, medtem ko nevladne organizacije postajajo ključni izvajalci pomoči. Takšen pristop sicer blaži neposredne posledice pomanjkanja, vendar obenem utrjuje prepričanje, da je revščina naravno stanje, katerega reševanje je predvsem odgovornost posameznika, namesto da bi se uveljavile celovitejša sistemske rešitve.

Podobno omejeno je reševanje prehranske revščine skozi donacije viškov hrane. Leskošek in Zidar (2022) izpostavljata, da trgovske verige in restavracije pogosto donirajo izdelke z bližajočim se rokom uporabe, kar obravnava zgolj posledice, ne pa tudi vzrokov zavržene hrane ali prehranske revščine. Čeprav so projekti, kot je Viški hrane, pomembni za trenutne potrebe, imajo omejen učinek na strukturne spremembe, saj se zavržena hrana obravnava kot prehodni vir, ne pa kot problem, ki bi zahteval celovito sistemsko prenovo.

Na drugi strani praksa urbanega vrtnarjenja, ki se v Sloveniji razvija skozi različne oblike, od skupnostnih do začasnih vrtov (Zidar in Leskošek, 2015), ponuja potencialno alternativo. Urbano vrtnarjenje prispeva k samooskrbi in socialni povezanosti mestnih skupnosti. Vendar pa so zmožnosti za takšne prakse močno omejene s prekarno zaposlitvijo in pomanjkanjem prostega časa, kar kaže, da tudi ta rešitev ostaja dostopna predvsem stabilnejšim slojem prebivalstva.

Donacije viškov hrane in urbano vrtnarjenje so povezani tudi z vprašanjem trajnosti. Donacije zmanjšujejo količino zavržene hrane, urbano vrtnarjenje pa spodbuja lokalno pridelavo in skrajševanje dobavnih verig. A vendarle obe praksi ostajata v okvirih, ki se izogibajo obravnavanja temeljnih vzrokov prehranske revščine in zavržene hrane. Ključen problem ostaja oblikovanje politik, ki bi presegle trenutni fokus na blaženje simptomov in se osredotočile na dolgotrajne sistemske rešitve, ki vključujejo pravično prerazporeditev virov, izboljšanje socialne varnosti ter zmanjšanje neenakosti.

Raziskave o zavrženi hrani

Riches in Silvasti (2014) torej ves čas opozarjata na etične dileme, povezane z velikimi količinami zavržene hrane, ter pomanjkanje ustrezne vladne podpore pri reševanju revščine in lakote. Korporativizacija dobrodelnega bančništva s hrano, ki jo spodbujajo podjetniški akterji, pogosto zanemarja družbene in okoljske vidike, kar lahko oteži učinkovito obvladovanje teh težav. Učinkovito

reševanje problemov lakote in prehranske revščine zahteva usklajena prizadevanja več akterjev v dobavni verigi ter ustrezne politike, ki podpirajo pravičen dostop do hrane in trajnostne prakse.

Raziskave, kot so tiste, ki jih predstavljajo Balan in drugi (2022), opozarjajo na problem prekomerne porabe hrane in njen vpliv na prehransko revščino. Prekomerna poraba hrane, ki vključuje velikanske porcije in oglaševanje, prispeva k zavrženi hrani, kar je zlasti problematično v razvitih državah. Izobraževanje potrošnikov o njihovih fizioloških potrebah in izbiri zdravih živilskih izdelkov je priporočeno kot ena izmed metod za preprečevanje prekomernega uživanja hrane (Balan in dr., 2022).

Vloga socialnega dela pri trajnostnih prehranskih sistemih v Sloveniji

Trajnostni prehranski sistemi vključujejo ekonomske, socialne in okoljske vidike, kar omogoča celosten pristop k reševanju problemov prehranske varnosti. Socialno delo ima ključno vlogo pri izvajanju teh sistemov, saj prispeva k zagotavljanju enakih priložnosti in opolnomočenju ranljivih skupin, kar je še posebej pomembno v kontekstu prehranske varnosti in revščine (Zaviršek in Bezjak, 2021). Zeleno socialno delo se je začelo razvijati tudi v Sloveniji, kjer se poudarjata njegovi pomembnost in vloga pri oblikovanju trajnostnih praks. Socialni delavci delujejo na različnih ravneh, da zagotovijo dostop do hrane in podpirajo trajnostne prakse, ki vključujejo tako ekonomske kot okoljske aspekte.

Obdobja kriz, kot sta finančna kriza leta 2008 in pandemija covida-19, so še dodatno okrepila potrebo po prehranski dobrotelnosti. Ta se je razširila, saj je vedno več ljudi zaradi izgub dohodkov iskalo pomoč pri nevladnih organizacijah. Te krize so prav tako razkrile problem lakote otrok in prinesle soočenje s potrebo po sistemskih rešitvah, ki bi povezale reševanje revščine in obvladovanje odpadne hrane. Riches in Silvasti (2014) opozarjata, da pomoč v hrani, čeprav koristi v kratkoročnem obdobju, pogosto ne naslavlja osnovnih vzrokov za lakoto in prehransko revščino, temveč le lajša simptome revščine, ne da bi se spoprijela z njenimi temeljnimi vzroki, kot so revščina, neenakost in socialna izključenost. Njuna kritika usmerja pozornost na to, da številni projekti, ki se osredotočajo na pomoč v hrani, ne zagotavljajo trajnostnih rešitev za prehransko varnost, ampak ohranjajo obstoječe nepravilne družbene strukture. Po njunem mnenju bi morali takšni projekti, kot je Viški hrane, pridobiti večjo vladno podporo in se povezovati s širšimi politikami socialne zaščite, ki zagotavljajo dostop do hrane kot temeljne človekove pravice.

Pri razumevanju problematike je ključno zavedanje, da projekt Viški hrane,

ki zbira presežke hrane iz restavracij in trgovin ter jih razdeljuje socialno ranljivim, predstavlja nujno obliko pomoči. Vendar pa takšne iniciative pogosto ne naslavlajo globljih strukturnih težav, kot sta nezadostna socialna zaščita in omejen dostop do kakovostnih virov hrane.

Zidar in Leskošek (2015) v svojem raziskovalnem delu obravnavata prakse samooskrbe s hrano in ravnanja s presežki hrane, pri čemer izpostavljata, da takšne prakse lahko pripeljejo do individualizacije odgovornosti, ki pomika fokus s širših družbenih vzrokov revščine na posameznika. Povezovanje teh praks s projektom Viški hrane, ki temelji na dobrodelnosti in preusmerjanju virov hrane, bi moralo vključevati širše razumevanje teh problemov in povezovanje s socialnimi politikami, ki bi omogočile dolgoročne rešitve, kot so boljši dostop do socialnih storitev in učinkovitejša pomoč, ki se osredotoča na odpravo temeljnih vzrokov za prehransko revščino.

V skladu z Richesom in Silvasti (2014) bi bilo treba več pozornosti posvetiti povezavi med trajnostnim ravnanjem s hrano in bojem proti prehranski revščini. Tako kot pri drugih praksah, kot je urbana samooskrba, ki jo izpostavljata Zidar in Leskošek (2015), je treba omogočiti širšo podporo ranljivim skupinam, da dostopajo do virov hrane na trajnosten način. Pomembno pa je, da se te prakse ne obravnavajo le kot kratkoročne rešitve, ampak kot del širšega sistema, ki vključuje ekonomske, socialne in politične ukrepe za zagotavljanje trajnostne prehranske varnosti.

Metodologija

Pri raziskavi za to predstavitev primera sem uporabila kvalitativni pristop, saj sem želela pridobiti vpogled v delovanje projekta Viški hrane ter vlogo socialnega dela pri zmanjševanju prehranske revščine. Kvalitativne metode so omogočile boljše razumevanje kompleksnih odnosov med socialnim delom, trajnostjo in praksami, povezanimi z odpadki hrane. Kot navajata Mesec in Lamovec (1998), so kvalitativne metode pomembne, saj omogočajo poglobljeno analizo in razumevanje družbenih pojavov ter odnosov, ki jih ni mogoče zajeti zgolj s kvantitativnimi podatki.

Primarni način zbiranja podatkov je bil izveden prek polstrukturiranega ekspertnega intervjuja z gospodom Klasom Prežljem, koordinatorjem projekta Viški hrane pri Slovenski filantropiji. Intervju je potekal osebno, 17. 5. 2023, in je trajal približno eno uro. Polstrukturirani pristop je omogočil, da sem vnaprej pripravila vprašanja, hkrati pa je Preželj lahko delil tudi dodatne informacije o projektnih dejavnostih, izzivih in priložnostih, ki se pojavljajo pri njihovem

delu. Z uporabo te metode sem pridobila dragocen vpogled v notranje delovanje projekta, ki ga ni mogoče zajeti z uporabo kvantitativnih metod.

Poleg intervjuja sem za namene raziskave uporabila tudi analizo sekundarnih virov, kot so relevantni akademski in strokovni viri. Ta gradiva so bila pomembna za razumevanje širšega konteksta trajnostnih prehranskih sistemov, socialnega dela in problematike zavržene hrane. S primerjalno analizo različnih virov sem lahko preverila točnost in veljavnost informacij, pridobljenih v intervjuju, ter jih postavila v širši kontekst.

Za analizo zbranih podatkov sem uporabila tematsko analizo, ki je omogočila identifikacijo ključnih tem in vzorcev, povezanih z delovanjem projekta, izzivi pri implementaciji ter širšimi družbenimi in okoljskimi vidiki projekta Viški hrane.

Pri raziskavi za to predstavitev primera sem torej uporabila kvalitativni pristop, saj sem želela pridobiti vpogled v delovanje projekta Viški hrane ter vlogo socialnega dela pri zmanjševanju prehranske revščine. Nosilno raziskovalno vprašanje je bilo: Kako projekt Viški hrane prispeva k zmanjševanju prehranske revščine in podpora ranljivim skupinam ter kakšno vlogo ima pri tem socialno delo? To raziskovalno vprašanje je usmerjalo celoten raziskovalni proces ter določalo izbor metod in pristopov za zbiranje podatkov.

Rezultati

Projekt Viški hrane, ki poteka pod okriljem Slovenske filantropije, je primer trajnostne prakse na področju zmanjševanja zavržene hrane in podpore ranljivim skupinam. Njegov glavni namen je preusmeriti presežke hrane iz trgovin, restavracij in drugih virov, ki bi sicer končali kot odpadki, ter jih zagotoviti ljudem v stiski. Projekt deluje na več nivojih – od zbiranja in distribucije viškov hrane do aktivnega ozaveščanja o trajnostni rabi hrane in pomenu solidarnosti.

Ključni koordinator projekta je Klas Preželj, socialni delavec na Slovenski filantropiji. Leta 2023 sem z njim opravila intervju, ki je osvetlil pomen projekta in vlogo, ki jo Preželj igra pri povezovanju različnih deležnikov, med drugim tudi s centri za socialno delo in trgovinami. Poleg logistične koordinacije vodi prostovoljce, ki so nepogrešljiv del projekta. O tem pravi:

Prostovoljci so temelj tega projekta – brez njih naše delo ne bi bilo mogoče. Mnogi se nam pridružijo z že obstoječo željo pomagati, nekateri pa se za to odločijo po predstavitvi našega dela, ko spoznajo resnost problematike in pomembnost naše

vloge. Prostovoljci to delo pogosto izberejo zato, ker želijo prispevati skupnosti, a hkrati ne želijo tesnejšega stika z uporabniki, kot je to značilno pri drugih oblikah pomoči, kot so zagovorništvo ali učna pomoč. Nekateri se vključijo tudi zaradi dodatka za delovno aktivnost – proaktivni prostovoljci prejmejo 100 evrov dodatka pri državni socialni pomoči. Kljub temu pa prostovoljcev vedno primanjkuje, povpraševanje po hrani pa vztrajno narašča, zato imamo stalno čakalno vrsto.

Prostovoljci zbirajo presežke hrane iz lokalnih trgovin, pekarn in restavracij ter jih dostavljajo družinam in posameznikom v stiski. Ena največjih prednosti projekta je, da ljudem v stiski omogoča dostop do hranljivih obrokov, kar ne le zmanjša njihovo finančno breme, ampak tudi izboljšuje splošno kakovost njihovega življenja. Preželj poudarja, da družine, ki prejemajo pomoč v okviru projekta, lahko mesečno prihranijo tudi do 150 evrov, kar jim omogoča boljše upravljanje z drugimi osnovnimi potrebščinami. Prav tako projekt prispeva k zmanjševanju stresa in (začasnemu blaženju) prehranske revščine, ki pogosto spremljata prehransko ogroženost. Dodaja:

Topli obroki predstavljajo veliko priložnost, zlasti za ljudi, ki doma nimajo možnosti za kuhanje – bodisi zaradi pomanjkanja kuhinje, hladilnika, štedilnika ali visokih stroškov elektrike in vode. Na ta način jim omogočimo redno, zdravo prehrano in hkrati zmanjšamo stroške, ki bi jih sicer imeli z nakupom hrane.

V intervjuju je Preželj izpostavil tudi povezovalno vlogo socialnih delavcev pri projektih, kot je Viški hrane. Kot socialni delavec vidi svojo vlogo kot pomembno pri prepoznavanju potreb uporabnikov, saj so njihove stiske včasih očem skrite.

Pogosto je namreč stisko težko zaznati – ljudje so lahko navzven videti urejeni in dostojno oblečeni, saj prejemajo oblačila prek Karitasa, vendar zaradi družbene stigme ne želijo izstopati zaradi svoje revščine. Revščina je globoko stigmatizirana, zato socialni delavci znamo prepoznati te skrite stiske, ki jih morda na prvi pogled ni mogoče opaziti.

Vloga socialnih delavcev v projektih, kot je Viški hrane, ni le ključna za logistično koordinacijo, temveč tudi za globlje razumevanje in obravnavanje skritih stisk uporabnikov. Prežljeva opažanja poudarjajo pomen njihovega strokovnega

znanja in občutljivosti za potrebe ljudi, ki se pogosto ne razkrivajo na prvi pogled. Refleksija o tem poudarja, kako pomembno je, da socialni delavci v teh projektih delujejo ne le kot povezovalci med razpoložljivimi viri in ljudmi v stiski, ampak tudi kot glas zagovornišтва za dolgotrajnejše in bolj sistemske rešitve.

Kljub uspehom projekt še vedno naleti na določene izzive, med katerimi je eden glavnih pomanjkanje infrastrukture. Primanjkuje skladiščnih prostorov in hladilnikov za ustrezno shranjevanje hrane, kar omejuje obseg delovanja. Prav tako je stalna težava pomanjkanje prostovoljcev, ki bi lahko pripomogli k razširitvi projekta.

Menim, da korporacije in trgovine, ki proizvajajo hrano, verjetno ne bodo zmanjšale pridelave, zato je naša naloga, da presežkov ne zavržemo, ampak jih dejansko uporabimo. Hkrati lahko s tem pristopom ljudem v stiski omogočimo dostop do bolj kakovostne hrane – še posebej do zelenjave in drugih hranilno bogatih živil, ki bi sicer končala v smeteh.

Preželj se zaveda tudi širšega pomena projekta v kontekstu trajnosti in socialnega dela. Poudarja pomanjkanje raziskav, ki bi se osredotočale na povezavo med trajnostnim razvojem in socialnim delom, ter meni, da bi vključitev teh tem v študijske programe socialnega dela prispevala k boljši pripravljenosti bodočih socialnih delavcev za soočanje s temi izzivi. Po njegovem mnenju bi vzpostavitev formalnih predmetov o trajnostnih prehranskih sistemih povečala zavedanje o povezanosti socialnega dela in okoljskih izzivov ter spodbudila razvoj inovativnih rešitev. Preželj dodaja:

Zdi se mi, da se vedno več govori o tem, da bi bilo v študijske programe socialnega dela treba vključiti vsaj osnovno vsebino o trajnostnih praksah. To področje predstavlja pomembno možnost in dodatno veščino, ki jo socialno delo lahko ponudi. Menim, da centri za socialno delo še vedno ne prepoznajo dovolj vseh priložnosti, ki jih trajnostne prakse lahko prinesejo. Socialno delo ima ključno vlogo pri opolnomočenju ljudi, zato bi vključitev predmeta s poudarkom na trajnostnih vidikih pomagala študentom spoznati, da tudi to pomembno prispeva k širši družbeni podpori in odgovornosti.

Projekt Viški hrane tako predstavlja primer dobre prakse, kjer socialno delo v sodelovanju z lokalnimi skupnostmi, prostovoljci in trgovinami uspešno po-

vezuje socialne in okoljske vidike. Preželj verjame, da lahko projekt s stalnim razvojem in boljšimi pogoji bistveno prispeva k zmanjšanju prehranske revščine in hkrati k večji trajnosti v Sloveniji.

Sklep in razprava

Projekt Viški hrane, ki ga izvaja Slovenska filantropija, je primer trajnostne prakse, ki naslavlja problem zavržene hrane in prehranske revščine. Zaveda se problema, ki ga zadržuje problematika prehranske revščine oziroma lakote, in se zavzema za hitre rešitve, ki to potrebo zmanjšajo. Združuje različne akterje, kot so trgovine, prostovoljci in centri za socialno delo, s ciljem preusmeriti presežke hrane k tistim, ki jo najbolj potrebujejo.

Tako kot projekt Campus Kitchen na Univerzi Kentucky, ki povezuje lokalne vire s potrebami skupnosti (OoNorasak in dr., 2022), tudi projekt Viški hrane sledi modelu zmanjšanja zavržene hrane in zagotavljanja dostopa do hrane ranljivim skupinam. Kljub temu pa je treba opozoriti, da taka rešitev dolgoročno ni trajnostna, saj projekt še vedno deluje v okviru začasnih ukrepov, ki ne obravnavajo globokih vzrokov za prehransko revščino.

Riches in Silvasti (2014) kritizirata trenutne oblike pomoči v hrani, saj pogosto le lajšajo simptome lakote, ne odpravljajo pa temeljnih vzrokov za njeno prisotnost. Zato je na program, kot je Viški hrane, treba gledati tudi s te perspektive in kritično razumeti, da gre za začasno obliko pomoči, na dolgi rok pa si moramo prizadevati, da se problem reši bolj sistematsko. Po mnenju Richesa in Silvasti bi pri intervencijah, kot je ta, morali tudi ob analizi tega primera razumeti, da so mnoge oblike pomoči v hrani kratkoročne in včasih celo škodljive, saj lahko vodijo v odvisnost od pomoči, namesto da bi odpravljale osnovne vzroke, kot so revščina, socialna izključenost in neenakost. Prav tako avtorja opozarjata, da bi morali sprejeti širši pristop, ki vključuje dolgoročne rešitve, kot sta boljša socialna zaščita in večji dostop do hrane kot temeljne človekove pravice. Kljub dobremu namenu, kot je v primeru projekta Viški hrane, je pravica do hrane pogosto zanemarjena v teh praksah. Pri nadaljnjih raziskavah in študijah primera bi se raziskovalci morali vedno spraševati tudi o pravici do hrane, ali je ta upoštevana in kako se organizacije zavedajo te pravice.

Preželj v intervjuju izpostavi pomembnost ozaveščanja o trajnostnem ravnanju s hrano in zmanjševanju zavržkov, pri čemer socialni delavci igrajo ključno vlogo pri podpori ranljivim skupinam. Vendar pa se pojavijo omejitve pri infrastrukturi, kot je pomanjkanje hladilnikov in skladišč, kar omejuje obseg projekta. Podobno se z izzivi soočajo tudi drugi programi, kot je Free Food on

Campus v ZDA, ki se osredotoča na študentsko prehransko revščino, vendar se zaradi podobnih omejitev sooča z infrastrukturo, ki ovira širitev njegovega dosega (Frank, 2020).

Čeprav projekt Viški hrane pripomore k zmanjšanju prehranske revščine in prihrankom za ranljive skupine, je pomembno opozoriti, da še vedno ostaja vprašanje, ali takšne rešitve upoštevajo celostno pravico do hrane, kot jo razumeta Riches in Silvasti (2014). Ta pravica bi morala zagotavljati dostop do zadostne, varne in hranljive hrane, ki omogoča zdravje in dobro počutje, vendar številni ljudje v razvitem svetu, kljub temu da živijo v bogatih državah, zaradi nizkih dohodkov, pomanjkanja dostopa do socialnih storitev in neustreznih politik prehranske varnosti nimajo zagotovljenega dostopa do te osnovne človekove pravice.

Tako je pomembno, da se projekt Viški hrane začne bolj povezovati s širšo politiko socialne zaščite, ki bi zagotovila, da bi dostop do hrane postal temeljna pravica in da bi sistemski ukrepi delovali na dolgi rok za odpravo temeljnih vzrokov za prehransko revščino (Riches in Silvasti, 2014). Zgolj začasna pomoč v hrani ne bo dovolj, da se trajnostno reši problem lakote, vendar pa bi bila kombinacija trajnostnih, sistemskih politik, vključno s socialno zaščito, in projektov, kot je Viški hrane, ključnega pomena za dolgoročne rešitve. Preželj, prav tako kot Riches in Silvasti, opozarja, da moramo razmišljati širše o tem, kako povezovati pomoč z ustvarjanjem pogojev za trajnostno rešitev problema lakote v bogatih državah.

Poleg konkretnih koristi, ki jih prinaša dostop do hrane za ranljive skupine, je Preželj izpostavil potrebo po več raziskavah in izobraževanju na področju povezave med trajnostnim prehranskim sistemom in socialnim delom. Kot navedla Zaviršek in Bezjak (2021), socialno delo v trajnostnih prehranskih sistemih vključuje skrb za družbeno pravičnost in opolnomočenje ranljivih skupin. V Sloveniji še vedno primanjkuje študijskih programov, ki bi naslavljali te teme, kar bi lahko dolgoročno izboljšalo usposobljenost socialnih delavcev in njihovo pripravljenost za delo na področju trajnostnega razvoja. Preželj meni, da bi vključitev teh tem v študijske programe socialnega dela prinesla večje zavedanje o povezanosti socialnega dela z okoljskimi izzivi, kar je pomembno tudi za širše družbeno ozaveščanje.

Projekt Viški hrane, ki ga izvaja Slovenska filantropija, kaže potencial za kratkoročne rešitve prehranske revščine v Sloveniji. Kljub obstoječim izzivom, kot so pomanjkanje infrastrukture, hladilnikov in skladišč ter omejitve pri širjenju projekta, ima ta projekt širok spekter pozitivnih vplivov. Tako kot uspešne prakse v tujini, kot sta Campus Kitchen in Free Food on Campus (FFOC), Viški hrane prispeva k zmanjševanju zavržene hrane, hkrati pa prispeva k večji socialni pravičnosti, ekonomski stabilnosti in trajnostnemu razvoju. Projekt ne le olajšuje

problem prehranske revščine, temveč tudi povečuje dostop ranljivih skupin do hrane, kar pozitivno vpliva na njihovo vsakdanje življenje.

Kljub tem pozitivnim vidikom pa je pomembno opozoriti na kritiko, ki jo podajata Riches in Silvasti (2014), ki opozarjata na to, da pomoč v hrani, čeprav koristna v kratkoročnem obdobju, ne rešuje temeljnih vzrokov za prehransko revščino in lakoto. Namesto zgolj začasnih ukrepov, kot je pomoč v hrani, predlagata širši pristop, ki bi se osredotočil na odpravo temeljnih vzrokov, kot so revščina, socialna izključenost in neenakost. Po njunem mnenju bi morali projekti, kot je Viški hrane, pridobiti večjo vladno podporo in se povezovati s širšimi politikami socialne zaščite, ki zagotavljajo trajnosten dostop do hrane kot temeljne človekove pravice. Riches in Silvasti (2014) prav tako opozarjata, da korporativizacija bančništva s hrano, ki je pogosto prisotna v projektih pomoči v hrani, zanemarja socialne in okoljske vidike, kar lahko oteži učinkovito obvladovanje teh izzivov.

Preželj je v intervjuju izpostavil tudi pomen izobraževanja o trajnostnem ravnanju s hrano in zmanjševanju zavržkov. Socialni delavci, ki pogosto neposredno delajo z najbolj ranljivimi skupinami, igrajo ključno vlogo pri ozaveščanju o tem, kako se izogniti zavrženi hrani in izboljšati prehranske navade. Vendar pa, kot opozarja Riches in Silvasti (2014), tudi izobraževalni in ozaveševalni programi ne bodo dovolj, če ne bodo podprti s celovitejšimi politikami, ki vključujejo socialno zaščito in ekonomske spremembe, ki omogočajo dostop do hrane kot temeljne človekove pravice. V tem smislu bi bila večja vladna podpora za projekte, kot je Viški hrane, ključna za zagotovitev stabilne infrastrukture in izboljšanje dostopa do hrane za ranljive skupine.

Odgovor na nosilno vprašanje

Na podlagi pridobljenih rezultatov in razprave lahko odgovorimo na nosilno raziskovalno vprašanje, kako projekt Viški hrane prispeva k zmanjševanju prehranske revščine in podpori ranljivim skupinam ter kakšno vlogo ima pri tem socialno delo. Projekt Viški hrane, ki ga izvaja Slovenska filantropija, ima pomembno vlogo pri zagotavljanju dostopa do hrane za osebe v stiski s preusmerjanjem presežkov hrane, ki bi sicer pristali med odpadki. Z mesečnim prihrankom do 150 evrov na družino projekt pomaga zmanjšati finančno breme za ranljive posameznike in družine, kar izboljšuje njihovo socialno-ekonomsko stabilnost in zmanjšuje stres, povezan s prehransko revščino oziroma lakoto.

Socialno delo ima ključno vlogo pri tem, saj projekt poleg neposredne materialne pomoči prispeva k ozaveščanju o trajnostnem ravnanju s hrano in solidarnosti v skupnosti. Kot socialni delavec in koordinator projekta je Preželj s svojim

delom pokazal, kako lahko socialno delo uspešno poveže humanitarne, okoljske in izobraževalne cilje, pri čemer ozavešča in povezuje različne deležnike ter spodbuja trajnostno rabo virov. S tem projekt Viški hrane pomembno prispeva k začasnim rešitvam socialne pravičnosti in trajnostnemu razvoju v Sloveniji.

Projekt Viški hrane sicer torej prinaša pozitivne rezultate, vendar ostaja vprašanje, ali tečasne rešitve ustrezajo celostnemu pristopu k reševanju problema prehranske revščine. Kljub temu da projekt povečuje dostop ranljivih skupin do hrane, je pomembno, da se poveže s širšo politiko socialne zaščite, ki bi zagotovila trajnostni dostop do hrane in se osredotočila na odpravo temeljnih vzrokov za prehransko revščino.

Preželj v intervjuju izpostavi tudi pomembnost izobraževanja o trajnostnem ravnanju s hrano in zmanjševanju odpadov. Socialni delavci, ki neposredno delajo z ranljivimi skupinami, igrajo ključno vlogo pri ozaveščanju o tem, kako se izogniti zavrženi hrani in izboljšati prehranske navade. Vendar pa tudi izobraževalni programi ne bodo zadostovali, če ne bodo podprti s celovitejšimi politikami, ki vključujejo socialno zaščito in ekonomske spremembe, ki omogočajo dostop do hrane kot temeljne človekove pravice. Za trajnostne rešitve so potrebni sistemski ukrepi, ki vključujejo širšo politično podporo.

Predlogi za izboljšave

Na podlagi analiziranih podatkov in ekspertnega intervjuja s Prežljem predlagam naslednje ukrepe za izboljšanje delovanja projekta Viški hrane in širše za naslavljanje prehranske varnosti v Sloveniji:

- *Povečanje finančne in infrastrukturne podpore:* Vlada in lokalne skupnosti bi morale zagotoviti dodatna sredstva za projekte, kot je Viški hrane, zlasti za izboljšanje infrastrukture, kot so skladišča in hladilniki. To bi omogočilo boljše skladiščenje hrane, preprečilo njeno kvarjenje ter povečalo učinkovitost in doseg projekta. Zagotovitev ustrezne infrastrukture bi zmanjšala tveganje za zdravje ljudi in omogočila bolj stabilno delovanje projekta.

- *Krepitev mreže prostovoljcev:* Učinkovitost projektov, ki temeljijo na prostovoljstvu, bi lahko povečali z izvajanjem programov za izobraževanje in spodbujanje ljudi, da se vključijo kot prostovoljci. To bi zmanjšalo obremenitve trenutnih prostovoljcev, omogočilo večjo distribucijo hrane in pripomoglo k večji ozaveščenosti o problematiki prehranske revščine v Sloveniji. Krepitev mreže prostovoljcev bi prav tako omogočila večjo solidarnost in podporo v lokalnih skupnostih.

- *Izobraževalni programi o trajnostnem prehranskem sistemu:* Socialni delavci bi morali v svoje izobraževanje vključiti predmete o trajnostnih praksah, kot je re-

ševanje prehranske revščine. To bi omogočilo, da se znanje in prakse socialnega dela bolje vključijo v širše družbene in okoljske probleme. Poleg tega bi izobraževanje socialnih delavcev o trajnostnem ravnanju s hrano pripomoglo k večji vključitvi trajnostnih pristopov v vsakodnevno delo in boljši pripravi na izzive prehranske varnosti v prihodnosti.

– *Povezovanje z drugimi organizacijami in lokalnimi akterji*: Projekt Viški hrane bi lahko še bolj okrepil sodelovanje z drugimi nevladnimi organizacijami, lokalnimi podjetji in državnimi institucijami, da bi razširil svojo mrežo virov in dostopa do hrane. Boljša povezava z lokalnimi skupnostmi bi povečala ozaveščenost o projektu, privabila dodatne donacije in omogočila večje sodelovanje z vsemi relevantnimi deležniki v lokalnem okolju. Povezovanje s širšimi politikami socialne zaščite bi bilo ključno za zagotavljanje dolgoročne trajnosti projekta in morda v izogib negativnim posledicam.

– *Sistematično raziskovanje in evalvacija*: Za dolgoročno učinkovitost projekta je potrebno bolj sistematično raziskovanje, ki bi preučevalo trajnostni vpliv projekta na uporabnike, pa tudi okoljske in družbene koristi. Redno evalviranje projektov bi omogočilo boljše usmerjanje virov, ugotavljanje njihovih prednosti in slabosti ter razvoj novih pristopov, ki bi okrepili vpliv na zmanjšanje prehranske revščine. Vključitev raziskav in analize v nadaljnji razvoj projekta bi omogočila ustrezno prilagoditev strategij, da bi se večja pozornost namenila trajnostnemu razvoju, ki presega začasne ukrepe.

– *Preimenovanje projekta*: Predlagam, da se projekt Viški hrane morda preimenuje v nekaj, kar bolj jasno izraža njegovo začasno naravo in poudarja, da gre za ukrep, ki naslavlja posledice prehranske revščine in ne temelji na dolgoročnih rešitvah. Izraz »viški hrane« lahko namreč zavaja, saj so ti »viški« v resnici pogosto le odpadki, ki niso več uporabni v komercialnem smislu, vendar so lahko dragoceni za ljudi v stiski. Poimenovanje, kot je »Pomoč pri prehranski revščini« ali »Prehranska podpora za ranljive skupine«, bi bolje odražalo cilje projekta in pomen prehranske varnosti kot osnovne človekove pravice, hkrati pa bi jasno nakazalo, da gre za začasno rešitev, ki ne naslavlja globokih vzrokov za revščino.

– *Zagotavljanje bolj dostopnih pravic do hrane*: Poleg projektov, ki se osredotočajo na pomoč v hrani, bi bilo treba vzpostaviti ukrepe, ki omogočajo trajnostno in enakopravno dostopnost do hrane. To vključuje podporo ukrepom socialne zaščite, kot so subvencije za hrano, prehranski boni ali druge oblike finančne podpore, za tiste, ki so najbolj ogroženi. Takšna podpora bi omogočila, da se prehrana ne bi obravnavala le kot humanitarna pomoč, temveč kot pravica, ki jo mora zagotavljati država.

– *Sodelovanje z izobraževalnimi institucijami in šolami*: Projekt Viški hrane bi se lahko povezal z izobraževalnimi ustanovami, kot so osnovne in srednje šole, da

bi mladim omogočil boljše razumevanje prehranske revščine, trajnosti in družbene odgovornosti. To bi pripomoglo k razvoju generacije, ki bo bolj ozaveščena o pomenu trajnostnih praks in pripravljena sodelovati v podobnih projektih. Šole bi lahko izvajale različne aktivnosti, kot so zbiranje hrane ali ozaveševalni projekti, v okviru katerih bi se učili tudi o socialni odgovornosti.

Z izboljšanjem teh vidikov bi projekt Viški hrane lahko postal še bolj uspešen pri reševanju problematike zavržene hrane in prehranske revščine v Sloveniji ter prispeval k trajnostnemu razvoju in večji socialni pravičnosti.

Viri in literatura

Balan, Ioana Maria, Gherman, Eugen-Daniel, Brad, Ioan, Gherman, Rodica, Horablaga, Ana in Trasca, Teodora Ioana (2022): Metabolic Food Waste as Food Insecurity Factor – Causes and Preventions. *Foods* 11(15): 2179. Dostopno na: <https://doi.org/10.3390/foods11152179> (Pridobljeno 10. november 2024).

Burgess, Daniel in Shier, Michael L. (2018): Food insecurity and social work: A comprehensive literature review. *International Social Work* 61(6): 826–842. Dostopno na: <https://doi.org/10.1177/0020872816672519> (Pridobljeno 10. november 2024).

European Public Health Alliance, E. F. and Nutrition Section, EUPHA Health Promotion Section, Institute of Sociology, University of Education-Freiburg, Germany (2020): Transforming food and agricultural systems and addressing food insecurity in Europe. *European Journal of Public Health* 30(Supplement_5): ckaa165.520. Dostopno na: <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckaa165.520> (Pridobljeno 10. november 2024).

Frank, Lauren B. (2022): »Free food on campus!«: Using instructional technology to reduce university food waste and student food insecurity. *Journal of American College Health* 70(7): 1959–1963. Dostopno na: <https://doi.org/10.1080/07448481.2020.1846042> (Pridobljeno 10. november 2024).

Stephenson, Tessa (2022): Evaluation of a sustainable student-led initiative on a college campus addressing food waste and food insecurity. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development* 11(4): Article 4. Dostopno na: <https://doi.org/10.5304/jafscd.2022.114.014> (Pridobljeno 10. november 2024).

Thapa Karki, Shraddha, Bennett, Andrew C. T. in Mishra, Jay L. (2021): Reducing food waste and food insecurity in the UK: The architecture of surplus food distribution supply chain in addressing the sustainable development goals (Goal 2 and Goal 12.3) at a city level. *Industrial Marketing Management* 93: 563–577. Dostopno na: <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2020.09.019> (Pridobljeno 10. november 2024).

Zidar, Romana in Leskošek, Vesna (2015): Prehranska revščina med skupnostjo in korporacijami. V: *Socialno delo* 54(3/4): 205–219. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Zaviršek, Darja in Bezjak, Sonja (2021): Zeleno socialno delo in okoljska pravičnost na primeru vode in hidroenergije. *Socialno delo* 60(2): 121–133. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Leskošek, Vesna in Zidar, Romana (2022): Problem prehranske revščine in razvoj prehranske dobrodelnosti. V: *Socialna država in revščina*, Etelka Korpič-Horvat (ur.), 541–568. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.

Riches, Graham in Silvasti, Tina (2014): Hunger in the Rich World: Food Aid and Right to Food Perspectives. V: *First World Hunger Revisited*, Graham Riches in Tina Silvasti (ur.). London: Palgrave Macmillan.

Paul, Kimberly M. (2011): *Food insecurity and clinical social work*. Magistrska naloga, Smith College. Dostopno na: <https://scholarworks.smith.edu/theses/1008/> (Pridobljeno 10. november 2024).

Spletne strani

Educlocalfood (2018): *What are local and sustainable Food systems (LSFSs) report 2018*. Dostopno na: <https://www.educlocalfood.eu/medias/files/o1-a2-synthesisisreport.pdf> (Pridobljeno 10. november 2024).

Mesec, Blaž in Lamovec, Tanja (1998): *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Dostopno na: <http://www.dlib.si> (Pridobljeno 13. november 2024).